

«Шанхай Ташкилоти ўзига хиёнат қилмасдан ўзгаргани» ШХТ феноменининг муваффақиятидир – Элдор Арипов

Президент Шавкат Мирзиёев томонидан ШХТ феноменининг муваффақияти очиб берилди, дейди Стратегик ва минтақалараро тадқиқотлар институти директори Элдор Арипов. Мутахассиснинг айтишича, ШХТ ташкил этилганининг 20 йиллиги нишонланар экан, аъзо давлатлар унинг асосий тамойиллари: блокдан ташқари мақом, учинчи давлатларга қарши турмаслик, очиқлик, консенсус, ишонч, ўзаро манфаатдорлик, тенглик ва ўзаро ҳурматга ҳеч қачон тажовуз қилмаган.

12 сентябр куни президент Шавкат Мирзиёевнинг Самарқанд саммитига бағишланган мақоласи эълон қилинди. Мақолада Самарқанд саммитининг аҳамияти ва ШХТнинг асосий принципларига тўхталган. Kup.uz мухбири мазкур мақола ва ШХТнинг Самарқанд саммити борасида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Стратегик ва минтақалараро тадқиқотлар институти директори, сиёсий фанлар номзоди Элдор Арипов билан суҳбатлашди.

Президент Ш.Мирзиёев мақоласида замонавий глобал жараёнларни баҳолашга катта эътибор қаратилган. Бу нима учун муҳим ва Президент уларнинг оқибатларига қандай муносабатда бўлишни таклиф қилмоқда?

Тўғри айтдингиз, Ўзбекистон Президентининг мақоласи бугунги кундаги жаҳон тенденциялари чуқур таҳлил қилингани ва жуда тўғри баҳолангани билан қизиқ.

Ўзбекистоннинг ШХТга раислиги катта ўзгаришлар даврига тўғри келди. Афсуски, халқаро муносабатлар тизимида ва жаҳон иқтисодиётида инқироз нафақат сақланиб қолмоқда, балки тобора кучайиб бормоқда.

Президент таъкидлаганидек, давлатлар ўртасидаги муносабатларда ишонч инқирози ва ўзаро бегоналашув кучайиб бормоқда, бу эса можароларни келтириб чиқармоқда ва пандемиядан кейин катта зарар кўрган жаҳон иқтисодиётини тиклашни қийинлаштирмоқда.

Бундан ташқари, вазият глобал иқлим таҳдидлари, озиқ-овқат ва энергия хавфсизлиги муаммоларининг кучайиши билан мураккаблашмоқда.

Бу хатарларнинг барчаси давлатлар ҳамда инсонлар ҳаётининг асосларига таҳдид солади.

Шу билан бирга, Президент нафақат муаммоларни санаб ўтмоқда, балки уларни бартараф этишнинг энг реал ва мумкин бўлган йўллари ҳам кўрсатмоқда.

Бу йўлнинг мазмун-моҳияти оддий - ҳеч бир давлат бу қийинчиликларни бир ўзи енгиб ўта олмайди. Бунинг ягона йўли бор - конструктив мулоқот ва кўп томонлама ҳамкорлик.

Давлатимиз Раҳбари таъкидлаганидек, мамлакатлар, айтайлик, қандай “калибри” бўлишдан қатъи назар, “фақат ўзини ўйлаш” одатини бартараф этиб, ўзаро манфаат ва ҳурматни ҳисобга олган ҳолда охир-оқибат ҳар биримизга таъсир қиладиган муаммоларни биргаликда ҳал этиши муҳим.

Бу шунчаки декларация эмас, Президент сўзлари ортида конструктив мулоқотга чақирувни амалга ошириш, умумий муаммолар ечимини биргаликда излаш бўйича Ўзбекистоннинг муваффақиятли тажрибаси мужассам.

Ўтган беш-олти йил ичида Марказий Осиё қандай ўзгарганига бир назар ташланг. Минтақадаги муносабатлар даражасини эсланг - деярли бутунлай “музлатилган” савдо, ёпиқ чегара ўтиш жойлари, ўзаро айбловлар ва бошқалар.

Бугун вазият кўп жиҳатдан ўзгарди. Чегаралар очилди, одамлар қўшни давлатлардаги қариндош-уруғлари, яқинларига бемалол ташриф буюришмоқда. Сўнгги беш йил ичида минтақалараро товар

айирбошлаш ҳажми **3** баробар ошди. Ўзбекистон Президенти ташаббуси билан Марказий Осиё давлатлари раҳбарларининг Маслаҳат учрашувлари формати белгиланиб, улар доирасида барча минтақавий масалалар бўйича келишилган қарорлар ишлаб чиқилмоқда.

Албатта, барча муаммолар ҳал этилмаган, аммо тараққиёт аниқ. Муваффақиятнинг замирида фақат конструктив мулоқотни йўлга қўйиш, ўзаро манфаатли мurosаларни излаш ётади.

Ўзбекистон ўз чақириғи билан “қандай яшашни ўргатаётгани йўқ”, балки ўзаро ҳамжиҳатликка эришиш мумкинлигини ўз мисолида кўрсатмоқда.

Шуни таъкидлашни истардимки, **“конструктивлик, прагматизм ва ташаббускорлик” аллақачон экспертлар ҳамжамиятида “ўзбек дипломатиясининг ўзига хос белгиси” деб аталган.**

Янги геосиёсий ва геоиқтисодий шароитларда ШХТнинг роли ва ўрнини қандай баҳолайсиз?

ШХТнинг бугунги беқиёс роли Президент мақоласида батафсил ва асослантирилган ҳолда очиб берилган. Шавкат Миромоновичнинг **“бу турли маданий-цивилизация кодлари ва миллий тараққиёт моделларига эга бўлган мамлакатларни бирлаштиришга муваффақ бўлган тузилма”** деган сўзларига қўшиламан.

ШХТ тўртта ядровий давлат, қадимий цивилизацияга эга бўлган мамлакатлар, маълум келишмовчиликлари бор, лекин энг муҳими, уларни ҳал қилишга тайёр давлатларни ўз ичига сиғдира олди. Ҳиндистон ва Покистон Ташкилотга аъзо бўлгач, ШХТ “ҳалокатини башорат қилишган”, аксинча, “Шанхай саккизталиги” давлатлараро ҳамкорликни, ҳатто кескин қарама-қаршилиқлар шароитида ҳам қуриш мумкинлигининг намунасига айланди.

Бундан ташқари, Президент томонидан ШХТ феноменининг муваффақияти очиб берилди, бу “Шанхай Ташкилоти ўзига хиёнат қилмасдан ўзгаргани” ҳақида. ШХТ ташкил этилганининг 20 йиллигини нишонлар эканмиз, шуни таъкидлаш мумкинки, **биз унинг асосий тамойиллари:** блокдан ташқари мақом, учинчи давлатларга қарши турмаслик, очиқлик, консенсус, ишонч, ўзаро манфаатдорлик, тенглик ва ўзаро ҳурматга **ҳеч қачон тажовуз қилмаганмиз.**

ШХТ ҳеч қачон ҳеч қандай геосиёсий қарама-қаршилиқда иштирок этмаган, ҳеч қачон ўзини блокларга қарши қўймаган, можароларда тарафлардан бири томон бўлмаган.

Аксинча, ШХТ сўзсиз мулоқот, инқирозларни тинч йўл билан ҳал этиш тарафдори бўлган.

Шу билан бирга, Шанхай Ташкилоти ҳамкорлик учун доимо очиқ бўлиб келган. **Бу ёпиқ клуб эмас,** балки, катталиги, иқтисодий ривожланиш даражаси ва аҳолиси сонидан қатъи назар, турли мамлакатлар билан ўзаро алоқада бўлишга тайёр бирлашма.

ШХТ халқаро тузилмалар билан муносабатларда ана шундай ёндашувга амал қилади, улар билан фаол ҳамкорлик қилади.

2004 йилда ШХТ БМТ Бош Ассамблеясида кузатувчи мақомини олган эди. Бундан ташқари, МДХ, АСЕАН, ИХТ, АДЛ ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлик йўлга қўйилган.

Бу омилларнинг барчаси ШХТни ҳамкорликда ривожланишга қўшилиш истагида бўлган давлатлар учун “доимий диққат марказига” айланишини кўп жиҳатдан белгилаб берди.

Давлатимиз Раҳбари мақолада Ўзбекистоннинг ШХТга раислигининг муайян яқунларини сарҳисоб қилди. Сизнингча, мамлакатимизнинг Ташкилот ривожига қўшган ҳиссаси қандай?

Мақолада Президент Ўзбекистон ўз раислиги доирасида “ШХТни илфोर ривожлантириш стратегиясига урғу берилгани”ни алоҳида таъкидлади.

Дарҳақиқат, Тошкент илгари фойдаланилмаган барча ресурсларни фаоллаштиришга муваффақ

бўлди, 80 дан ортиқ турли даражадаги тадбирлар нафақат анъанавий "соатларни мослаштириш" руҳида, балки натижада нимагадир эришиш имконини берди.

ШХТ кун тартибини сезиларли даражада жонлантириш ва ҳамкорлик учун янги уфқларни очишга қаратилган 30 дан ортиқ концептуал ҳужжатлар қабул қилинди.

Ўзбекистон раислиги даврида минтақавий, иқтисодий, саноат ва гендер ҳамкорлик бўйича алоҳида форумлар **илк бор** ўтказилди.

Жумладан, ахборот ва киберхавфсизлик соҳасида ҳамкорликни чуқурлаштиришда яхши "назарий таянч"га айланган **ШХТнинг ахборот хавфсизлиги бўйича илмий-эксперт форуми** ёки **Тадбиркор аёлларнинг биринчи форуми**.

Ш.Мирзиёев ўз мақоласида Марказий Осиё минтақаси ва Афғонистонга алоҳида эътибор қаратган. Шу нуқтаи назардан, минтақани ривожлантириш ва Афғонистондаги вазиятни барқарорлаштиришда ШХТнинг ролини қандай кўрасиз?

Биз Марказий Осиёни шунчаки Шанхай ташкилотининг географик ўзаги деб айтмаймиз, чунки ШХТ дастлаб унинг хавфсизлиги, барқарорлиги ва барқарор ривожланишини таъминлаш мақсадида ташкил этилган. Ва, менинг фикримча, Ташкилот буни амалга оширишга қодир бўлди, чунки **ШХТнинг Марказий Осиёдаги бунёдкорлик роли "исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатдир"**. Шу муносабат билан Ўзбекистон минтақа ШХТнинг "юраги", унинг бўғини бўлиб қолишда давом этиши тарафдори.

Президентимиз ҳам беш эмас, олти давлат, жумладан Афғонистон ҳам Марказий Осиёнинг бир қисми эканини бир неча бор таъкидлаган. Бу мамлакатдаги вазиятнинг ривожланиши минтақада ва шунинг учун Шанхай Ташкилотида хавфсизликни таъминлашда ҳал қилувчи омил ҳисобланади.

Шу муносабат билан Ўзбекистон Президентининг қўшни давлатларга Афғонистонга ёрдам кўлини чўзишга чақируви мутлақо долзарб ва талабга эга. **Бу мамлакат яна ўз муаммолари билан ёлғиз қолмаслиги керак.**

Ўзбекистон энг яқин қўшни сифатида Афғонистонни ижтимоий-иқтисодий тиклашга ҳозирданок ҳар томонлама ёрдам кўрсатмоқда. Мунтазам равишда инсонпарварлик ёрдами жўнатилмоқда, электр энергияси етказиб берилмоқда, юк транзити таъминланмоқда, афғон ёшларини ўқитишда ёрдам кўрсатилмоқда.

"Термиз-Мозори-Шариф-Кобул-Пешовар" темир йўли лойиҳасини амалга ошириш Афғонистонда тинчлик ўрнатилиши учун энг муҳим ҳисса бўлади. Ушбу лойиҳа Афғонистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига кучли туртки беришга қодир, жумладан, янги иш ўринларини яратиш, савдони кенгайтириш, инфратузилма қуриш. Яъни тинч, маиший ҳаёт кечириш учун барча зарур шароитлар шаклланади. Охир оқибат, савдо қилиш ҳар доим жанг қилишдан кўра фойдалироқдир.

Миллий ва хорижий ОАВнинг ШХТ саммитидан умидлари катта. Сизнингча, Самарқанд саммитининг аҳамияти нимада?

Биринчи навбатда Самарқандда Эрон билан мажбуриятлар ҳақида Меморандум имзоланиши кутилмоқда, у бу давлатнинг ШХТдаги тўлақонли аъзолиги учун йўл очади. Бундан ташқари, **"Самарқанд платформаси"** ШХТни мулоқот бўйича ҳамкорлар ва кузатувчилар билан **"тўлдириш"** жараёнларини бошлайди. Улар орасида Саудия Арабистони, Миср, Қатар, Баҳрайн Қироллиги ва Малдив ороллари бор.

Бироқ Самарқанд саммити нафақат "бурилиш қарорлари" билан диққатга сазовордир. У **ШХТга аъзо давлатлар раҳбарларининг 2019 йилдан буён илк юзма-юз учрашуви бўлиб**, унда меҳмонларнинг муносиб вакиллик таркиби йиғилади - **15** та давлат раҳбари ва **400** дан ортиқ

журналистнинг иштироки тасдиқланган. Тадбир доирасида бир қатор икки томонлама учрашувлар ўтказилади, уларда томонлар минтақавий ва глобал характердаги энг долзарб муаммолар юзасидан фикр алмашишлари мумкин.

Самарқанд саммитида ШХТга аъзо давлатлардан ташқари меҳмонлар ҳам иштирок этади. Масалан, Туркия раҳбари Режеп Таййип Эрдоған.

Шунингдек, халқаро ва минтақавий ташкилотлар – БМТ, МДХ, ЮНЕСКО, АДЛ ва бошқалар вакиллари келади.

Лекин, шуни алоҳида таъкидлашни истардимки, бугун Самарқанд дипломатик диққатга сазовор марказ сифатида ўзининг тарихий ролини тикламоқда. Президент мақоласида **“Самарқанд руҳи”** ҳамкорлик, ўзаро ҳамжиҳатлик ва дўстлик тимсоли сифатида тилга олингани бежиз эмас.

Дунёда тарихий келиб чиқиши ва замонавий тажрибасига кўра, турли, баъзан ҳатто диаметрал қарама-қарши қарашларга эга бўлган давлатларни бир стол атрофида бирлаштира оладиган муваффақиятли минбар ролига даъво қилиши мумкин бўлган жойлар унчалик кўп эмас.

Самарқандни шундай минбар деб аташ мумкин. Дипломатия, Ўзбекистон Президентининг нуфузи туфайли Самарқанд янги шакл ҳамкорлиги – мулоқот, ўзаро англашув ва ишончга асосланган ҳамкорлик учун майдон бўла олишини бир неча бор исботлаган.

Президент бу ҳақда ҳам тўхталиб, **“Самарқандлик руҳи” негизида халқаро ҳамкорликнинг принципл янги форматини қуриш мумкинлигини** таъкидлади.

Самарқандни глобал миқёсда конструктив давлатлараро ҳамкорликнинг янги майдони сифатида шакллантириш учун мамлакатимизда барча шарт-шароит ва зарур сиёсий-дипломатик салоҳият мавжуд.

Мамлакатимизда сўнгги бир неча йил ичида фақатгина афғон муаммосига бағишланган бир қатор халқаро тадбирлар ўтказилди. Ўзбек дипломатиясининг саъй-ҳаракатлари билан 2018 йилда Яқин Шарқдаги воқеалар туфайли иккинчи масалага айланиб қолган Афғонистон кун тартиби яна халқаро ҳамжамият диққат марказига қайтарилди.

Айнан Ўзбекистон афғон муаммосига нафақат турлича, балки кўп жиҳатдан қарама-қарши ёндашувларга эга бўлган мамлакатларни “бир стол атрофида бирлаштиришга” муваффақ бўлди. Шу тариқа, яқинда Тошкентда бўлиб ўтган Афғонистон бўйича конференцияда АҚШ, Россия, Эрон, Ҳиндистон, Покистон ва Хитой вакиллари иштирок этди. Шу билан бирга, улар нафақат иштирок этишди, балки мулоқот қилишди. Афғонистондаги вазиятни барқарорлаштириш учун мақбул ечимларни топиш муҳимлиги ҳақида умумий тушунча мавжуд эди.

Худди шундай муваффақиятли тажриба замоннинг бошқа долзарб масалаларини ҳал қилишда ҳам қўлланилиши мумкин.

Бинобарин, бўлажак Самарқанд саммити нафақат ШХТ учун, балки кенг қамровли ва ўзаро манфаатли глобал ҳамкорликни мустаҳкамлаш учун янги имкониятлар очишига ишончим комил.

Фаррух Абсаттаров суҳбатлашди.

Манба